
Kronika

literata Arnolda, ki se je tudi proslavil kot pisatelj modroslovnih razprav, saj je približno trideset let predaval filozofijo in pedagogiko na zagrebškem vseučilišču. — «Izabrane pjesme» so seveda nastale v dobi, ki je za nas že pretekla, in očitujejo tudi vse znake in odtise onega časa in pokolenja. Zbirko moramo torej motriti bolj z literarnozgodovinskega vidika, da ji odkažemo primerno mesto, saj sodobnik po večini ne bo več v njej našel žara, ki ga izsevajo v nadčasnost zrastle umetnine. Prikupljivi pesnik poje o «Rodu in domu», proslavlja «domovinu», «Hrvatsku» in uporablja pri tem vse priznake narodne pesmi: lipo, jablano, zvezde itd. «V žaru večnih zvezd» zvene mehke žalnice v nastroju bolestrnega čuvstvovanja s primesjo lahnega «fin-de-siècle»-ovstva: Mignon (!), Après nous le déluge!, «Jaz sam gusle svoje nosó svud po sv'jetu...» «Na krilih hrepenenja» plovejo sanje skozi «hladna jutra» in «meglo» pod «notturmo» spominov, v vsepokoynost vdanega pomirjenja.

Četrtri del knjige obsega balade in romance, ki so jim motivi vzeti iz biblije, hrvatske prošlosti in sedanjosti, ki jo vase zamišljen lirik gleda skozi kopreno svetožalja. Oblikovno spominjajo vse te pesmi na Gregorčiča, Jenka, Medveda in Aškerca.

Knjiga je pregledno urejena in povsem zadošča za spoznavo Arnoldove pesniške tvornosti.

Miran Jarc.

KRONIKA

K petdesetletnici češkega slikarja Maksa Švabinskega. 17. oktobra l. 1923. je praznoval v Pragi petdesetletnico svojega rojstva Maks Švabinský, eden najmočnejših živečih čeških upodabljaljočih umetnikov. Rojen na Moravi v Kroměřížu, je absolviral tamkajšnjo realko in prišel kot osemnajstleten mladenič v Prago na akademijo. Svoja dela je razstavil prvič l. 1896. z J. Preislerjem in mahoma vzbudil pozornost češke javnosti. Od takrat je vse, kar ljubi in umeva umetniško delo, z interesom sledilo razvoju tega krepkega talenta, dočim je on zorel in rasel v bogatem udejstvovanju s čopičem in grafičnim delom v resno umetniško potenco, ki ji zgodovina češke umetnosti hvaležno prisoja mesto med prvimi. Društvo «Manes» je proslavilo pomembni jubilej svojega velikega člana s prireditvijo kolektivne razstave njegovih del v praškem Obecnem domu. Ogromen obisk, ki ga je bila ta razstava deležna, je bil mojstru gotovo najdražje zadoščenje za trdo, k najvišjim ciljem usmerjeno umetniško delo.

Razvojna pot mojstra Švabinskega izpričuje močno, brez kompromisov za svojim izrazom stremečo umetniško osebnost; boj duha za ustalitev v resničnosti in v absolutnosti videza okrog sebe. Dela prvih let nosijo še pečat prefinjenega krhkega vzhičenja, ki je razgrela še nerazvito, bolj vplivom kakor življenju poslušno duševnost. Motivi so tako rekoč iz druge roke, izvirajoči iz literarnih meditacij, ki jim lastno doživetje še ni dalo soka in tal. Linija je rahla, prenežna, barve kakor zastrte, bolj kolorit kakor izraz živega utripa. V nejasnih ozračjih tipajoča mlada energija, bolna od teže komaj predramljenih stremeljenj, ki jih je razpalila vroča, zaradi svoje intenzivnosti plaha senzitivnost. Toda s prvim korakom v življenje so premagani vplivi in vsa brezciljnost. Dozorevajoč v moža, se je mojster ojačil za neposredni stik z vsem okrog sebe; svet postaja

Kronika

zanj skrivnost. Dispozicija njegove osebnosti ga je pahnila v naročje zemlje, v življenje «mesa», kjer se opaža, izživlja, očišča in pomalem ustalja v slutnjah in iskanju poslednjih obodov svojega sveta. Vzkipel je v resničnost kakor mošt — omamljen od neugnanosti lastnih moči. Brezštevilni zapiski pričajo, s kakšno žejo odkriva svoj svet; roka izrednih risarskih sposobnosti beleži vsako malenkost, cvetlice, metulje, hrošče, drevje, ribice v vodi, oblake — osvaja si vse, kakor osvaja otrok: golo eksistenco stvari, njen likovni pojav. Z vrsto teh bežnih zapiskov se družijo množica portretov — večjidel risb in grafičnih del — iz češke sedanje in nekdanje kulturne družbe. Kolekcija mojstrsko risanih glav živi v naturalistično obseženem pojavu svojih lic. Globlje so tvorne inspiracije ob predmetih, ki ne interesirajo samo očesa. V prvi vrsti žena. Sicer zre tudi njo kakor odkritje neke telesnosti, ki jo pa polni njegova vroča erotična natura s prelestjo in poezijo čiste, moške iluzije. V tem pravcu se osvobojajo v njegovi notranjosti studenci svetle, sladostrastne, moško sanjave lirike, ki označuje njegovo najčistejšo intuicijo. Tako stoji mojster v tem času svojega razvoja sredi življenja kakor sredi vinograda: uživajoč, omamljen, z nešteti zapiski, kjer se uveljavlja le znanje, in s pesmijo vsej tej bohotni, čutni polnosti v srcu. Zdrav, zadivljen, poln sočnega, včasih nekako kmetiškega razkošja. In tej radosti nad vso bohotno telesnostjo dajejo poseben značaj v dnu srca zveneče strune, pokorne vdanosti, otroškosti in ljubezni. V harmoničnem izlivu obeh teh virov tvorne inspiracije je nastalo par del, ki dosežajo vrednote absolutnih umetnin in med njimi v prvi vrsti podobi «V ateljerju» in «Modra rajka». — Na potih, kamor je krenil mojster odtod, je kmalu ugasnilo lice neposredne resničnosti. Bistvo, ki ga je opojilo in potem priklenilo v življenje, se je pričelo pretapljati v simbol, ojačan, zdrav cros, misterij večnega presnavljanja pod zornim kotom umetnikove osebnosti. Na velikih načrtih za gobeline in na nešteti grafičnih listih, ki se jim je zdaj skoro izključno posvetil, zaživi obsežena resničnost, potencirana v vizije. Priroda iz pradobe, sredi nje človek s svojo družino, v prijateljskem sožitju z zvermi in ptiči. Vsepovsod mir in radost, brez časa in bridkosti. Življenje «mesa», pokojno služeče svojim primitivnim zakonom. Nastala je «Rajska sonata» (štirje lesorezi) — srečanje in spojitve Adama z Evo. Tu ni ustvarjen greh, pač pa simbol najčistejše človeške radosti in lepote. Na piedestalu kraljuje žena-samica, otroško vroča v ljubezni, svetostna v tajnostih in razkošju svoje plodnosti. Zdi se, kakor bi mojster v teh delih iskal včasih prav neposredne besede, da izpove svojo človeško resnico. In koder ta ne prevesi tvorne inspiracije, je njegov glas prepričevalen in močan.

Maks Švabinský je izreden pojav v češki upodablajoči umetnosti. Rastel in razvijal se je v interesnih sferah dveh svetov. Po eni strani pridobitve naturalističnega gledanja, ki ne pripušča niti v vseh nešteti portretih nobene idealizacije, oziroma podčrtane karakterizacije, pač pa se pollašča predmeta zgolj z risarsko sposobnostjo. Po drugi: umetnikova erotika, ki poje ženi vroče pesmi svojih človeških iluzij in ki se najintenzivneje izživlja v podajanju telesa in njega čutnih misterijev. Iluzije lepote užiga v mojstru golo dejstvo bitnosti, snovnost sama v vseh svojih pozemeljskih utripih. Tvorina sposobnost teh iluzij se je prebudila ob telesnosti žene in se tekom let razrastla v zdravo, skoro kmetiško afirmacijo vesoljne materije, ki je tudi nekaterim naturalističnim zapiskom dala posebno barvo, vrednoto umetnine. Da ni umetnik nikjer omahnil v osladnost ali banalnost, priča, da mu je bilo ustvarjanje pot k njegovim najvišjim skrivnostim. Zato se zdi naravno, da je z umetniških višin, ki sta si jih osvojila

Kronika

artističen izraz erotične zadivljenosti in širša, sladko zamišljena meditacija nad samim seboj, zahrepenel dozorevajoči mož po širši, organični zaključenosti vsake svoje iluzije, po njeni vsebinski absolutnosti. Odtod ona suverenost predmetov, vsajenih v večnost prostora, ki se pojavlja že v drugi fazi njegovega razvoja — dasi ponekod še premalo kot izliv tvorne inspiracije — in se jasno očituje v poznejših grafičnih delih. S tem je vdihnil svojemu svetu misterij sožitja z večnimi zakoni. Ta «poslednji obod» njegovih tvornih inspiracij briše deloma tudi iz njegove naturalistične natančnosti ves hlad in govori v nekih delih o tipično mističnih zavzetjih tega stvarnika snovnosti. *Ferdo Kozak, or župnik jo jas*

O velikomoravski državi. Znano je, da je v prvi tretjini devetega stoletja nastala ob rekah Moravi, Vagu in Nitri, t. j. na današnjem Slovaškem, slovanska država, tako zvana Velika Moravska. Znano je tudi, da so bili njeni glavni vladarji Mojmir, Rastislav in Svatopluk ter da sta tu delovala sv. brata Ciril in Metod. Ni pa jasno, kje je bilo glavno mesto te države, oziroma kje je bil sedež moravsko-panonske nadškofije sv. Metoda. V to vprašanje je zopet posegel slovaški jezikoslovec in zgodovinar prof. Jozef Škultéty s svojo najnovejšo študijo, „Starobylá Nitra“ (Slovenské Pohlády, 1924, zv. 2, str. 65—87).

Zgodovinski viri najstarejše dobe govoré o Devinu in Nitri, a nikjer ničesar ne pravijo o prestolici. Dalimilova češka kronika iz 14. stoletja pa omenja Velehrad kot Metodovo prestolico. Na tej in drugih podlagah so potem zgodovinarji smatrali Velehrad kot Metodovo prestolico in tisočletnica prihoda sv. bratov na Moravsko se je 1863. leta praznovala na Velehradu; toda arheološke študije dokazujejo nasprotno. Dočim so se pokazali ostanki velikega staroslovanskega gradišča pri Devinu, t. j. pri izlivu Morave v Donavo, ni pri današnjem Velehradu nobenih znakov o utrdbi. O Devinu so verodostojni viri iz 9. stoletja, a o Velehradu ni pismene priče niti v 11. in 12. stoletju: tu je le poznejša tradicija. Sodobni viri in arheološko-topografski izsledki poznajo samo dva velikomoravska gradova: Devin in Nitro. *Velehrad
metodovo
prestolico
Nitro*

V Nitri je dal zgraditi knez Pribina okrog leta 828. krščansko cerkev; to je bila prva krščanska cerkev zapadnih Slovanov. In slovaška narodna pesem Nitra, milá Nitra ..., opirajoča se na staro tradicijo, poje:

«Ty si bola (to je Nitra) niekdy všetkých krajín hlava,
V ktorých tečie Dunaj, Visla i Morava;
Ty si bola sídlo kráľa Svätopluka,
ked' tu panovala jeho mocná ruka.
Ty si bola sväté mesto Metodovo,
ked' tu našim otcem kázal božie slovo!»

Viri imenujejo Svatopluka še za vlade njegovega strica Rastislava «nitranskega kneza» in Nitra je ostala njegova prestolica, ko je bil že vladar vse Velike Moravske. Glavna utrdba proti Nemcem je bil sicer Devin, kakor za Rastislava, toda Svatoplukov dvor se je bil že toliko pomnožil, da bi mu bil Devin premajhen. Madjarski zgodovinar H. Marczali tudi označuje Nitro kot prestolico Velike Moravske. In kar se tiče Metodove prestolice, je bil sicer v Nitri škof Wiching; toda do 880. leta, ko še ni bilo tu Wichinga, je lahko tam bival Metod kot nadškof. Zakaj nastaviti sv. brata, prišedša iz Carigrada, na tako izpostavljenem kraju kakor je bil Devin, ni bilo umestno za njuno duševno delo, ki je potrebovalo miru.